

“אברכות היא דרך החיים שלנו”

מתוך “ליקוטי שמואל”
מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

אברכות היא דרך החיים שלנו

גרשון פרוש מנהל פרוייקטים לפיתוח תוכנה בחברת סיסקו בירושלים

האתוס החרדי היסודי והעמוק ביותר מכתוב התרחקות והתנתקות מהחברה החילונית, בהערכה מפוכחת שהתקרבות אליה עתידה להסתיים באבדן המחויבות לחיי תורה ומצוות. הכוונת הגברים לחיי אברכות נובעת מאתוס זה, והיא אינה כשל מערכתי שצריך לייבא 'מודלים' על מנת להתגבר עליו.

במאמרו "עלייה לצורך עלייה" ביטא הרב יהושע פפר תחושה שרבים שותפים לה, שלחברה החרדית בישראל יש מה ללמוד מהחברה החרדית בחו"ל, בעיקר מהמודל הישיבתי האמריקאי. הרב פפר מוצא טעם לפגם בעובדה שהחרדיות בישראל איננה מצליחה לבסס שכבה משמעותית של בני תורה העמלים לפרנסתם, והוא מציע ללמוד מהמודל של חוץ לארץ, המקיים דרך חיים כזו. בחרדיות חו"ל, לימוד התורה ודקדוק הלכה אינם עומדים בסתירה לחיי מעשה ולחיבור לארציות, ברוח דברי רבי ישמעאל: "הנהג בהם מנהג דרך ארץ". הרב פפר עומד נפעם מול "בתי מדרש המלאים בימי ראשון – יום חופשה מהעבודה ומבתי הספר – באנשים העמלים לפרנסתם המקדישים את זמנם הפנוי ללימוד תורה בהתלהבות ובעיון", ושואל בצער מדוע אצלנו, בארץ, שוללת החרדיות את היציאה לעבודה וגורמת לכך שמי שעושה זאת חש דחוי ולעיתים קרובות מנתק מגע מלימוד תורה משמעותי. הרב פפר מוסיף עוד שלא די לאמץ את המודל של חו"ל כפי שהוא, אלא יש אף לשפר אותו ולהביא לחיבור עמוק יותר בין התורה לחיי המעשה.

מדבריו של הרב פפר עולה כי אין לו ספק בכך שהמודל של חו"ל, המשלב תורה עם דרך ארץ, הוא צורת החיים הנכונה והראויה על פי התורה. הוא תמה על המציאות הישראלית שבה שכבה רחבה של אנשים אינה עמלה לפרנסתה ורואה בכך סתירה לדרכה של תורה: "כל הקורא בתורה יודע שהיהדות אינה גוזרת על האדם חיי רוח המנותקים מן העולם... דברים אלו ברורים ופשוטים: הקשר של הקב"ה עם עמו ישראל מתבטא בארציות טובה ומתוקנת." הרב פפר רואה אירוניה בכך "שדווקא כאן, בארץ שבה הקב"ה מבטיח לנו את החיים הטובים, בוחרת החברה החרדית במסלול של פרישות והתבדלות החורגות ממה שהיה מקובל תמיד בעולם היהודי." לדבריו,

מדובר בהנהגה מנוגדת לרוח התורה: "מי שיש יכולת בידו להתפרנס מיגיעו אזי איסור גמור להטיל עצמו על הציבור... אין היתר להטיל עצמו על הציבור אשר לא ציוה ה' ואין רוח המקום וכל שכן רוח הבריות נוחה ממנו".

אבקש לטעון שהביקורת הזו, כמו ביקורות אחרות על אורח החיים החרדי, מתעלמת מהאתוס החרדי היסודי והעמוק ביותר, המכתיב התרחקות והתנתקות מהחברה החילונית, בהערכה מפוכחת שהתקרבות אליה עתידה להסתיים באבדן המחויבות לחיי תורה ומצוות. עוד אטען כי שינויים חברתיים דורשים זהירות רבה, וכי גם מי שסבור שיש מקום לשנות הרגלים, מסורות ופרקטיקות של חברה, הדרך הנכונה לכך אינה עוברת בדה-לגיטימציה של הקיים אלא בהצעת אלטרנטיבות ובבחינת היעילות שלהן לאורך זמן.

תורה עם דרך ארץ – למה לא בעצם?

יש תופעות בחברה החרדית שניתן לראות בהן תקלה: סדרי קבלה של בנות לסמינרים, התנהלות של נבחרי ציבור, זלזול בשמירת הנפש וכדומה. אלה תופעות שאפשר לתת להן הסברים סוציו-היסטוריים, לטעון שהן אינן אינהרנטיות לחרדיות ולחפש דרכים לתיקון. אולם ההכוונה הגורפת של צעירים חרדים למסלול ארוך שנים של לימוד בכולל איננה תופעת לוואי או הנהגה מקרית של החברה החרדית. מדובר במאפייני-ליבה של החברה החרדית, ובדרך חיים המובלת על ידי ראשי ישיבות וגדולי תורה. הטיעונים והציטוטים שמביא הרב פפר בעד הדרך של שילוב רוח וגשם, קודש וחול, אינם חדשים; הם נשמעים כבר שבעים שנה, בדרך כלל מפי אנשים שהדרך החרדית אינה לרוחם. הספרות האפולוגטית החרדית מלאה עד גדותיה בהתפלמסות עם הטענות הללו. האם החברה החרדית אכן טועה? האם נכון שתלמד מאחרים ותחשב מסלול מחדש, או אולי יש טעם בדרך החרדית המכוונת צעירים לחיי פרישות וניתוק מענייני העולם הזה, והיא אינה רק תקלה היסטורית?

קו המתאר המרכזי של דרך החיים החרדית, קו שנמשך מימי ראשית ההשכלה ועד לימינו אנו, הוא פרישות מהעולם הסובב. החרדיות מסתכלת על התרבות האופפת

אותה, ורואה בה גורם העוין את הסיכוי לשמר את המחויבות לחיים רוחניים ולקיום תורה ומצוות. היא איננה מאמינה באפשרות לשלב בין העולמות. היא חשה שכוח המשיכה של התרבות הכללית, בגלל אופייה ובגלל הדומיננטיות שלה, חזק מכדי להתגבר עליו. אם נלכדים בזרם החיים המודרני, הרי שתוך זמן לא ארוך תתרחש התמזגות, והערכים שחשובים לחרדיות יאבדו ללא שוב. תובנה זו מכתובה הסתגרות עיקשת, הימנעות ממגע, וניסיון לקיים את מערכות החיים ללא קשר עם החברה הכללית עד כמה שאפשר. החזון איש, אדריכל של החברה החרדית בישראל, ראה בישיבות את המדבריות שהרמב"ם מורה להימלט אליהן על מנת לא להיות מושפעים מחברה רעה. החזון איש גם שלל כל סיכוי לשיח בין עולם התורה לעולם החילוני והדגים את חוסר התוחלת בניסיון לקיים שיח חרשים כזה במשפט: "איך אפשר לדבר אתם? הרי למה שהם קוראים אהבה, אנו קוראים כרת".

לפיכך, החברה החרדית איננה שופטת הנהגות על פי הערך העצמי שלהן אלא על פי תוצאתן. אפשר למצוא צידוקים תורניים לשילוב תורה עם דרך ארץ, כפי שהציג זאת הרב פפר, אבל מערכת הניווט של החברה החרדית מסתכלת כמה צעדים קדימה ומתריעה בצפצופים חדים על התקרבות מסוכנת לחברה הכללית, התקרבות שלטווח הארוך מעמידה בסכנה את הסיכוי להישאר נאמנים לדרך התורה. יציאה לעבודה עוברת בדרך כלל דרך לימודים אקדמיים הפותחים את הראש לרעיונות ליברליים ושווינוניים. בעבודה עצמה עובדים בצמוד לאנשים שדרך חייהם והערכים שלהם שונים בתכלית מדרכה של תורה. העבודה דורשת פתיחות לאמצעי מדיה המעוצבים על ידי טובי המוחות כך שימשכו את האדם לכיוון אליו הם מבקשים להוביל. מי שטוען שהוא מחוסן מפני ההשפעות הללו אינו אלא מן המתמיהים.

ניסיונות לעצב מחדש את החרדיות

אינני יכול להתאפק מלפתוח סוגריים ולשתף בתחושה שקיימת מגמה המבקשת לעצב מחדש את החברה החרדית, להעביר אותה תהליך פרודוקטיביזציה, לברור את הבר מהתבן ולהתאים אותה לרוח הנאורות, הליברליזם והשוויון. כל נקודה בפני עצמה עשויה להיות תקפה, וכותב המבקש לשנות מאפיין אחד עשוי להתנגד נחרצות

לשינויים אחרים, אך המסה הכוללת שלהן יוצרת תחושה של פוזיציה ביקורתית כלפי דרך החיים החרדית באופן כללי.

כך אנו עדים למניפה רחבה של נושאים שעולים לדיון ציבורי בפורומים חרדיים, ואשר דנים במאפיינים שונים של החברה החרדית ומציעים שלל תיקונים ושיפורים, כולם מתוך דאגה כנה לציבור החרדי, וכמעט תמיד תוך שימוש במקורות תורניים-הלכתיים-מוסריים על מנת להראות כמה הנהגות אלה או אחרות מנוגדות לדרך התורה.

כמה דוגמאות על קצה המזלג: לימודי ליבה בחינוך החרדי לבנים הם צורך חיוני לעתידם האישי של התלמידים והם בגדר החובה ההלכתית של האב ללמד את בנו אומנות. שירות צבאי לא רק שאיננו נוגד את ערכי החרדיות, כי אם להפך, מצוה גדולה להתגייס לצבא – "האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה?". לימודים אקדמיים הם הכרחיים לא רק לצורך פרנסה אלא גם להגיע ל"כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים". לימוד גמרא לנשים ושילובן בספירה הדתית הם צו השעה והליכה בדרכה של שרה שנירר ע"ה. מי שאינו חוגג את יום העצמאות מזלזל בנסים שעשה לנו הקב"ה וכופר בטובתו של מקום. המיסטיקה והסגולות הן רעה חולה ופולחן מירון הוא בכלל עבודה זרה לכל דבר ועניין. אלה רק כמה דוגמאות, ויש עוד רבות.

רבות מהביקורות הללו באות מצד אנשים המגדירים את עצמם חרדים. לטענתם, לחברה החרדית חדרו אלמנטים זרים ויש לנקות אותה מהם. אפשר ללמוד לימודי ליבה, לעבוד, ללמוד באקדמיה, לשרת בצבא, לשלב נשים, להפטר מאמונות תפלות, לומר תפילה לשלום המדינה, ועם כל זה להמשיך להיות חרדי לכל דבר ועניין.

הטיעונים הללו מדגימים כאמור חוסר הבנה בסיסי של ה-DNA-החרדי. יש קבוצות אחרות של שומרי מצוות, חלקן יראות שמים ואוהבות תורה, הנוקטות דרך של שילוב, של הכלה ושל התמודדות. אינני בא לשפוט איזו דרך נכונה ועמידה יותר (אף שיש לי דעה בעניין), אלא רק להצביע על כך שהתמצית המזוקקת של החרדיות היא התרחקות, הסתגרות, חשש מפני מדרון חלקלק ושיפוט תופעות לא על פי דיון

תיאורטי, מוסרי והלכתי בלבד, אלא בעיקר על פי ההערכה לאן הן יובילו, ובאיזו מידה הן ינמיכו את החומה שהחרדיות הקימה סביבה.

אפשר להסכים עם הדרך החרדית ואפשר לא להסכים אתה. אפשר לטעון שהיא מוצלחת ומועילה ואפשר לקבוע שהיא הרת אסון. אפשר לסבור שהמחירים שהיא משלמת אינם מצדיקים את התועלת, ואפשר להעדיף את דרכו של הרב הירש על פני דרכו של החתם סופר, אבל מי שמבין את התפקיד ההיסטורי של החרדיות ואת 'מערכת ההפעלה' שלה, אינו יכול להציע מכלול שינויים, שחלקם נוגדים את האתוס העמוק ביותר של החרדיות, ולהניח שהיא תוכל להמשיך למלא את תפקידה.

אסגור בזאת את הסוגריים ואשוב לדיון בגופו של עניין.

ללמוד את הטוב מכל אחד

הרב פפר מודע היטב לדברים שכתבתי לעיל לגבי האתוס החרדי, ולכן הוא אינו מסתפק בעמדתו לגבי שילוב תורה עם דרך ארץ, אלא טוען שהיא גם איננה עומדת בסתירה לנאמנות העמוקה לדרך התורה. הוא מביא ראיה מהחרדיות הנהוגה בחו"ל, המקיימת שילוב מוצלח יותר בין ארציות לבין חיי תורה ויראת שמים.

קשה להשוות בין חברות שונות. החרדיות הנהוגה בחו"ל שונה בפרמטרים רבים מהחרדיות בארץ, אבל אני מסכים לחלוטין עם ההבחנה של הרב פפר לגבי הטוב שיש ביהדות חו"ל. המודל של אדם ירא שמים הקובע עתים והמחובר ללימוד תורה משמעותי ובמקביל עובד לפרנסתו שכיח יותר בחוץ לארץ. הרב פפר מציע במאמרו סיבות היסטוריות אחדות להבדל הזה. אפשר להציע גם סיבות אחרות, אך הן חשובות פחות. אנשים רבים יותר ויותר בחברה החרדית בישראל אינם נשאים בכוללים אלא יוצאים לחיי המעשה, ואנו אכן חסרים את המודל ואת הלגיטימציה של שילוב ראוי בין תורה לבין עבודה, בין פתיחות לבין שמרנות, בין חשיפה לבין הסתגרות. בחו"ל עושים את זה טוב מאתנו, ויש דברים טובים נוספים שאפשר ללמוד

מהם. יש גם דברים טובים רבים שאפשר ללמוד מהחברה הדתית-לאומית. צריך ללמוד מכל אדם ומכל ציבור את הטוב שיש בו, ולקבל את האמת ממי שאמרה.

עם זאת, אני מבקש להסתייג מהדברים משתי בחינות. הראשונה קשורה לאידאליזציה של חרדיות חו"ל, והשנייה לצורך לשמר לצד הצורך לעדכן.

הרב פפר כותב למשל את המשפט המכליל הבא: "החוצניקים יכולים אפוא להיות מקור השראה לקהילה החרדית... המתח והסתירה בין מעורבות בארצות לבין מחויבות דתית ושאיפה לצמיחה בתורה וביראת שמים אינם קיימים אצלם." הדברים נכונים לגבי אנשים רבים, אך אינם נכונים לגבי כולם ואפילו לא לגבי רובם. כשזה עובד זה נפלא, אבל זה לא תמיד עובד. לצד אותם אנשי מעלה המשמרים איכויות תורניות גבוהות יחד עם מעורבות בחיי המעשה, יש רבים שאינם מצליחים בכך. ישנם אלה שנפח העבודה תופס את כל זמנם ומרצם ואינו משאיר מקום לענייני רוח. יש שהחשיפה האינטנסיבית לעולמות תוכן אחרים מצננת ומקררת את הלהט הרוחני שלהם. אינני חובב הכללות, אך כנגד ההכללה המציגה את החרדי בחו"ל כליל המעלות, אציג דמות אחרת של חרדי מצוי בחו"ל, אדם שענייני ממון תופסים נפח משמעותי מחייו, ובזמנו החופשי מנתח משחקי בייסבול, ובאופן כללי הוא רחוק יותר מחיי רוח מאחיו החרדים בישראל. לא כל השובש חליפה ושובש מגבעת נכלל בקטגוריה "חרדי".

הרב פפר מציע לחרדים בישראל ללמוד מהחרדים בחו"ל, אולם כמדומני שהמגמה היום היא דווקא הפוכה. החרדים בחו"ל נעשים דומים יותר לאחיהם שבארץ הקודש. הישיבות לייקווד בארה"ב וגייטסהד באנגליה מחנכות באותה דרך המקובלת בישראל ומכוונות את תלמידיהן להישאר בכולל לאורך שנים רבות, וקיימת בהן אף נציגות מכובדת של הזרמים הקיצוניים ביותר בחברה החרדית. צעירים חרדים רבים יותר ויותר מארה"ב, בנים לאבות עובדים, מגיעים לארץ ונשארים ללמוד בה שנים רבות. התחושה היא שגם בחו"ל מגלים בהדרגה את המחירים של החשיפה ונוטים לכיוון ההסתגרות.

מי שיקרא את דברי עשוי להתרשם שאני סבור שיציאה לעבודה היא חורבן היהדות. לא מניה ולא מקצתיה. הדבר היחיד שאני מבקש לומר הוא שיש להיזהר משימוש בשפה שמשמעת ממנה ביקורת כלפי אנשים המקדישים את חייהם ללימוד תורה מתוך ויתור על הרבה מחיי העולם הזה.

אינני מאמין שהחברה החרדית תוכל להחזיק מעמד נגד כוח המשיכה של התרבות שסביבנו ללא מסה משמעותית של אנשים החיים בעולם האצילות ללא מגע עם עולם העשייה. חברת בני אדם נמשלת למבנה מורכב שבו כל יחידה מחוברת בקשר גמיש ליחידות הסובבות אותה. אם חלק מהיחידות הללו מושכות לכיוון אחד, הרי שכולן ייגררו אחריהן. החברה הסובבת אותנו, התרבות, התקשורת, הספרות ורשות הרבים, מושכים לכיוון של רלטיביזם חסר גבולות, והעמדת האדם וסיפוק תאוותיו במרכז. במצב זה, יש מקום לקבוצה משמעותית שתמשוך חזק בכיוון הנגדי על מנת לשמר את האיזון. בנימה אישית אומר שאני חרדי עובד הקובע זמן משמעותי ללימוד תורה ונוטה לשמרנות, ועדיין ברור לי לחלוטין שאם כל החברה החרדית הייתה מורכבת רק מאנשים כמוני, היא לא הייתה שורדת. מול עולם המושך חזק לכיוון שלילי, לא די בניסיון לעמוד במקום המדויק אלא צריך למשוך לכיוון הנגדי.

ראוי להכיר בערכם ובתפקידם של האנשים המוותרים במידה משמעותית על הנאות העולם הזה ובמקביל לפעול באופן חיובי ולחזק את הבוחרים ללכת בדרכו של רבי ישמעאל ולשלב תורה עם מלאכה. יש מה ללמוד מיהדות חו"ל, וכדאי לייבא ממנה רעיונות, מוסדות ופרקטיקות, אולם בדרך של הוספה על הקיים ולא בדרך של החלפת הקיים, של אבולוציה ולא של רבולוציה. אני משוכנע בכל לבי שהסיכוי לקיומה של שכבה רחבה של אנשים העמלים לפרנסתם ועם זאת מחויבים לתורה ומצוות, נעוץ דווקא בהמשך קיומה של אותה קבוצה הפורקת מעליה את עול החשבונות הרבים והמקדישה עצמה ללימוד תורה.

לעדכן מבלי לשנות

אין זה סוד שחלקים משמעותיים מהחברה החרדית בישראל צועדים במסלול שונה משל אבותיהם. מספר החרדים הלומדים באקדמיה והיוצאים לעבודה עולה משנה לשנה, ואם לפני שנים אדם היה מתבייש בכך שעזב את הכולל, הרי שהיום מדובר בצעד הזוכה לגיטימציה. אולם השאלה היא כיצד מתמודדים עם שינוי זה. דומני שאפשר והכרחי לשמר את הקיים, ועם זאת לתת מענה למגמות וצרכים שמטבעם משתנים עם הזמן.

הרב פפר עומד בראש המחלקה החרדית של קרן תקווה, גוף המקדם חשיבה שמרנית, והוא אינו זקוק לי כדי לדעת שהרעיון הבסיסי ביותר של השמרנות הוא ההכרה בכך שאף אדם, מוכשר ומלא רצון טוב ככל שיהיה, אינו מסוגל לצפות עד תום השלכות של מהלכים חברתיים, ושהובלת שינוי היא בעצם עריכת ניסוי המזיקה ערנות ונכונות לרטרוספקציה ולהערכה של תוצאות המהלך. מערכת אקולוגית יציבה כוללת גם אלמנטים נעימים פחות, אבל מי שיחליט לייבש ביצות או להשמיד מזיקים כי הללו נתפסים בעיניו אלמנטים שליליים, עלול לגלות לאחר זמן שהוא פגע במרכיבים חיוניים לשרידותה של המערכת.

אינני טוען שיש לקדש כל נוהג וכל מבנה חברתי, אלא רק שיש לנקוט ענווה וזהירות כאשר באים לדון בהם. שמרנות אינה מתווה רק שימור של מנהגים עתיקים מששת ימי בראשית. מטבע הדברים, החדש של אתמול שהתקבע והשתרש הופך להיות הישן של היום, הארוג במרקם החיים והמקיים השפעות גומלין מורכבות. יש גם תופעות שאסור לקבל בשום אופן: לצערנו גם בחברה החרדית יש שחיתות, אלימות, רדיפת בצע, רמיסת חלשים, חוסר חמלה וניצול, ואין מקום לסובלנות כלפיהם באצטלה שמרנית. אולם ההכוונה של גברים בחברה החרדית להישאר בכוללים ולא לצאת לשוק העבודה אינה שייכת לקטגוריה הזו בשום אופן.

ברוח זו, ברור לי שהרב פפר לא התכוון לעשות דה-לגיטימציה לציבור אברכי הכוללים, אלא להכיר גם בערכה של דרך אחרת ולמצוא דרכים לחיזוקה. טוב היה

עושה לו היה מבהיר את הנקודה הזאת במאמרו, מכיוון שמי שאינו מכיר אותו עשוי לראות בדברים שלילה של חיי האברכות.

אדרבה, יבואו אנשים ויקדמו את התנאים לקיומה של חברת מופת המצליחה לשלב כראוי בין תורה לבין דרך ארץ, לאזן בין הגשמי והרוחני, ולהיפתח כלפי חוץ במידה הנכונה תוך שימוש במסננים הראויים. עם הזמן, לאחר שנים, ניתן יהיה לבחון אם השילוב הזה הצליח ואם שכבת החרדים העובדים מצליחה לשמר את מאפייני הליבה החרדיים. בעבר כידוע השילוב הזה לא נחל הצלחה. תנועת פא"י שדגלה בחזון השילוב התפרקה, וחבריה פנו או לכיוון הדתי-לאומי או לכיוון החרדי במתכונתו הנוכחית.

אני סבור שהשילוב אפשרי, אבל חובת ההוכחה היא עלינו.